

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ, ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΑΙ ΣΥΜΜΕΤΡΙΑΣ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΕΩΣ

Τοῦ κ. ΣΩΣΩΝΤΟΣ Μ. ΧΑΤΖΟΓΛΟΥ,
Διευθυντοῦ Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας Ἑλλάδος
Διπλωματούχου Στατιστικῆς University of Florida, U.S.A.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Φύσις τοῦ φαινομένου — παράγοντες

1. Ἡ ἐσωτερικὴ μετανάστευσις τοῦ πληθυσμοῦ ἀπετέλεσε συμφυῆς φαινόμενον μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Ἡ ἀνάπτυξις ἀμφοτέρων ἐσχημάτισε τὰ γενεσιουργὰ κίνητρα τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Αὕτη εἶχεν ὡς ἐπακόλουθον τὴν ἀστικοποίησιν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς εὐρείαν ἑκτασιν. Οὕτως, ἡ ἀστικοποίησις τοῦ πληθυσμοῦ κατέστη συνάρτησις τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως, τῶν προόδων τῆς τεχνικῆς καὶ τέλος τῶν πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων, αἱ ὁποῖαι πραγματοποιοῦνται εἰς τὰς συγχρόνους ἀνεπτυγμένας κοινωνίας. Οἱ παράγοντες, οἱ ὅποιοι συμβάλλουν εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως τοῦ πληθυσμοῦ δύνανται νὰ ὁμαδοποιηθοῦν εἰς τρεῖς βασικὰς κατηγορίας : α) οἰκονομικοὶ παράγοντες, β) δημογραφικοὶ παράγοντες καὶ γ) πολιτιστικοὶ παράγοντες.

Οἰκονομικοὶ παράγοντες

2. Οἱ οἰκονομικοὶ παράγοντες διακρίνονται : α) Ἐκ τῆς δομῆς τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας καὶ συγκεκριμένως τῆς κατανομῆς τοῦ ἀγροτικοῦ κλήρου καὶ τοῦ σταδίου μηχανοποιήσεως τῶν μέσων παραγωγῆς τῆς γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως. Ὑφισταμένου μεγάλου γεωργικοῦ κλήρου (συγκέντρωσις γαιῶν) ἢ μικροῦ γεωργικοῦ τοιοῦτου (κατακερματισμὸς γαιῶν), σχηματίζονται πλεονάσματα ἀγροτικῶν χειρῶν. Ταῦτα τείνουν πρὸς ἐκροὴν πρὸς τὰς πόλεις. Ἡ αὕτη κατάστασις προκύπτει ἐκ τῆς μηχανοποιήσεως τῶν μέσων τῆς γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως. Πλὴν αὕτη εἶναι περιορισμένης ἐκτάσεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν πρώτην διότι μέρος τοῦ ἀπελευθερουμένου ἀγροτικοῦ ἐργατικοῦ δυνα-

μικού άπορροφείται από τός παραλλήλως σχηματιζόμενας έπισκευαστικάς δραστηριότητας.

β) Έκ του βαθμού αναπτύξεως τής άστικής βιομηχανίας : Ο Cassel θεωρεί τόν άγροτικόν πληθυσμόν ώς τήν «άποθήκην του έργατικού δυναμικού τής άστικής βιομηχανίας». Ούτω, καθ' όν βαθμόν αναπτύσσεται ό καπιταλιστικός τομεύς τής οίκονομίας, κατά τήν αύτήν έντασιν προκαλείται εισροή του άγροτικού έργατικού δυναμικού εις τās άστικάς περιοχάς.

γ) Έκ τών γενικών οίκονομικών συνθηκών : Διεπιστώθη από ειδικάς μελέτας (1), ότι ή έσωτερική μετανάστευσις έξαρτάται και έκ τών διακυμάνσεων του οίκονομικού κύκλου. Κατά τās περιόδους οίκονομικής «άνθήσεως» παρετηρήθη έντονώτερα έκροή τών άγροτικών πληθυσμών πρός τās πόλεις ή τās περιόδους οίκονομικής ύφέσεως. Άντιθέτως, εις περιόδους οίκονομικής κρίσεως και όξείας άνεργίας παρετηρήθη άνακοπή τής έκροής. Εις ένιας μάλιστα περιπτώσεις διεγράφη τάσις επανόδου τών μεταναστών πρός τās άγροτικάς περιοχάς. Σοβαρά αύξησις τής έσωτερικής μεταναστεύσεως διεπιστώθη, ώσαύτως, κατά τās περιόδους τών οίκονομικών κρίσεων εις τόν γεωργικόν τομέα.

Δημογραφικοί παράγοντες

3. Οί δημογραφικοί παράγοντες επιδρουν εις τόν σχηματισμόν τής έσωτερικής μεταναστεύσεως, λόγω τών έξής αίτιών :

α) διαφοράς ύψους θνησιμότητας μεταξύ άστικού και άγροτικού πληθυσμού,

β) διαφοράς ύψους γεννητικότητας μεταξύ άστικού και άγροτικού πληθυσμού και

γ) διαφοράς τής κατά φύλον κατανομής τών ομάδων ηλικιών του πληθυσμού. Η πληθυσμιακή σύνθεσις τών άστικών περιοχών κατά ομάδας ηλικιών άπαρτίζεται από νεωτέρας ηλικίας κατά ύψηλότερον μέγεθος ή ή αντίστοιχος τών άγροτικών τοιούτων. Τοῦτο είναι προκϋπτον άποτέλεσμα τής έκροής τών νέων ηλικιών έκ τών άγροτικών περιοχών και εισροής αύτών εις τās άστικάς τοιαύτας.

Πράγματι, έκ τών δεδομένων τής έρεύνης «Έσωτερική μετανάστευσις» τής Ε.Σ.Υ.Ε. (2), διεπιστώθη ότι ή διάμεσος ηλικία δια τούς έγκατασταθέντας εις τήν περιφέρεια πρωτευούσης ήτο δια μὲν τούς άρρενας, 25 έτών, δια δὲ τās θήλεις, 27 έτών. Σημειωτέον, παρά τὸ γεγονός αυτό ότι τὸ ύψος τής γεννητικό-

1. Thomas D. S., «Social and economic aspects of Internal migration», 1941, p. 166 - 169.

Caicross A. K., «Trends in internal migration», 1939, p. 21 - 29.

Myrdal G., «Industrialization and population» 1933, p. 435 - 457.

2) Ε.Σ.Υ.Ε. «Άποτελέσματα τής άπογραφής πληθυσμού - κατοικιών τής 19ης Μαρτίου 1961. Δειγματοληπτική έπεξεργασία, τεύχος V, Έσωτερική Μετανάστευσις», Άθήναι 1963, σελ. 27.

τητος τῶν ἀναπαραγωγικῶν ἡλικιῶν εἶναι χαμηλότερον εἰς τὰς ἀστικὰς περιοχὰς ἢ τὰς ἀγροτικὰς τοιαύτας (3).

Πολιτιστικοὶ παράγοντες

4. Οἱ πολιτιστικοὶ παράγοντες εἶναι προῖον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς τεχνολογικῆς τοιαύτης. Τὸ ἐπίπεδον τῶν ἀνέσεων εἶναι κατὰ κτησις τῶν οἰκονομικῶς προηγμένων χωρῶν. Ὁ Α. Marshall, γράφει ὅτι ἐφ' ὅσον ὁ πολιτισμὸς προοδεύει, ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ νέας ἀνάγκας. Οὕτως, ἀπαιτοῦνται νέα μέσα διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν νέων ἀναγκῶν. Ἐκαστον νέον ἔτος σημειοῦται νέα πρόοδος καὶ οὐδαμοῦ διαφαίνεται προοπτικὴ στασιμότητος. Διαρκῶς νέαι μέθοδοι τεχνικῆς σχηματίζονται, αἱ ὁποῖαι συμβάλλουν εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν διαβιώσεως. Ὀλόκληρος ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος μαρτυρεῖ ὅτι αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου αὐξάνονται μὲ τὴν αὐξησιν τοῦ πλοῦτου» (4).

Αἱ τεχνικαὶ ἀνέσεις, τὰ μέσα ψυχαγωγίας, αἱ εὐκαιρίαι ἐκπαιδεύσεως, αἱ ἀνωτέρας στάθμης ὑπηρεσίαι περιθάλψεως ὡς καὶ αἱ τοιαῦται κοινῆς ὠφελείας, θεμελιοῦνται εἰς τὰ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα. Οὕτω, σχηματίζεται τὸ λεγόμενον «περιβάλλον τῶν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων». Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν συνισταμένην τῶν πολιτιστικῶν παραγόντων. Τὸ «περιβάλλον» αὐτὸ ἀσκει ἐντόνους ψυχολογικὰς ἐπιρροὰς ἐπὶ τῶν κατοίκων τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν, ἰδίᾳ δὲ τῶν τοιοῦτων τῶν νέων ἡλικιῶν, μὲ συνέπειαν νὰ ἐκρέουν οὗτοι πρὸς τὰ ἀστικὰ κέντρα. Οἱ πολιτιστικοὶ παράγοντες ἀπέβησαν οὕτω ὑψηλῆς βαρῆτος καὶ ὑπερίσχυσαν τῶν οἰκονομικῶν τοιούτων. Διεπιστώθη δηλαδὴ ὅτι ἐνῶ εἰς ἑνίας περιοχὰς αἱ οἰκονομικαὶ συνθηκαὶ ἐβελτιώθησαν, ἡ ἐκροὴ πρὸς τὰ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα συνεχίσθη καὶ δὴ μὲ ὑψηλότερον ἢ πρότερον ρυθμὸν.

Ἔρευνα ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως Ε.Σ.Υ.Ε.

5. Ἡ Ε.Σ.Υ.Ε. διενήργησεν, ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ 1961 (Μαρτίου 19), εἰδικὴν ἔρευναν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως τοῦ πληθυσμοῦ (5). Ἡ ἔρευνα ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐξακριβῶσιν τῆς μετακινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ μεταξύ: α) τῶν ἀστικῶν, ἡμιαστικῶν καὶ ἀγροτικῶν περιοχῶν, β) τῶν γεωγραφικῶν διαμερισμάτων καὶ ἐντὸς αὐτῶν καὶ γ) τῶν πεδινῶν, ἡμιορεινῶν καὶ ὄρεινῶν κοινοτήτων.

Ἄντικείμενον μελέτης τῆς ἐρεύνης ἦτο τὸ «νοικοκυριό». Τοῦτο ἀπέτελε καὶ τὴν τελικὴν δειγματοληπτικὴν μονάδα αὐτῆς. Πηγὴ πληροφοριῶν ἦτο ἐν ἑκάστου τῶν «μονίμων» (6) μελῶν τῶν ἰδιωτικῶν νοικοκυριῶν, ἢ συμπερι-

3. Βασιλείου Γ. Βαλαώρα, «Ἐλαττοῦνται ἐπικινδύνως αἱ γεννήσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα». (Σπουδαί, Ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1964 - 65, τόμος ΙΕ', σελ. 1006).

4) Α. Marshall, «Principles of economics», p. 303.

5) Ε.Σ.Υ.Ε.. «Ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ - κατοικιῶν τῆς 19ης Μαρτίου 1961. Δειγματοληπτικὴ ἐπεξεργασία. τεύχος V, ἐσωτερικὴ μετανάστευσις, Ἀθῆναι 1963.

6) Κατὰ τὸν σχεδιασμὸν τῆς ἐρεύνης, ἐξηρέθησαν αὐτῆς οἱ προσωρινῶς διαμένοντες

φορά τοῦ ὁποίου προσδιώριζε τὴν τάσιν πρὸς μετανάστευσιν. Ἡ συμπεριφορὰ τῶν μονίμων μελῶν τοῦ νοικοκυριοῦ ὠδήγησε, κατ' ἀρχήν, εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι ἡ ἀπόκτησις τῆς ιδιότητος τοῦ μετανάστου μεταξύ τῶν μελῶν τοῦ νοικοκυριοῦ διέπεται ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς λεγομένης «ἑσωτερικῆς συσχέτισεως» (Intracluster correlation). Τὸ φαινόμενον αὐτὸ ἐρμηνεύεται ὡς ἑξῆς: 'Ἐὰν εἰς ἓνα νοικοκυριὸν ἐνετοπιζέτο μέλος μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ ἑσωτερικοῦ μετανάστου, τότε ὑπῆρχε μεγάλη πιθανότης νὰ εὐρίσκωνται καὶ ἄλλοι ἑσωτερικοὶ μετανάσται μεταξύ τῶν μελῶν τοῦ ἰδίου νοικοκυριοῦ (').

Αἱ πληροφορίαι τῆς ἐρεύνης συνεκεντρώθησαν μέσῳ εἰδικοῦ ἐρωτήματος, τὸ ὁποῖον ἐτέθη εἰς ἓν ἕκαστον ἄτομον γεννηθὲν πρὸ τοῦ ἔτους 1956 καὶ τὸ ὁποῖον ἀπεγράφη εἰς ἰδιωτικὸ νοικοκυριό, καὶ ἦτο συγχρόνως μόνιμον μέλος αὐτοῦ. Τὸ τεθὲν ἐρώτημα εἶχεν ὡς ἑξῆς: «Εἰς ποίαν πόλιν (ἢ χωρίον) κατοικοῦσες μονίμως κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1955 ; ».

Αἱ σχετικαὶ ἀπαντήσεις ἐπινακοποιήθησαν μόνον διὰ τὰ μόνιμα μέλη ἑκάστου ἀπογραφέντος ἰδιωτικοῦ νοικοκυριοῦ. Οὕτω, βάσει τοῦ εἰδικοῦ χαρακτηριστικοῦ τῆς «μονιμότητος» ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀτόμων, τὰ ὁποῖα ἐδήλωσαν ὅτι κατὰ τὸ μέχρι τελοῦς τοῦ ἔτους 1955 διάστημα κατῴκουν εἰς ἕτερον Δῆμον ἢ Κοινότητα παρὰ εἰς τὸν τόπον εἰς τὸν ὁποῖον ἀπεγράφησαν, ἠριθμήθησαν ὡς ἑσωτερικοὶ μετανάσται.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑσωτερικῶν μεταναστῶν ἀνῆρχετο τὴν 19ην Μαρτίου 1961, διὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου 1956 μέχρι καὶ τῆς 19ης Μαρτίου 1961, ἡμέρας ἐνεργείας τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ, εἰς 645.000 ἄτομα.

Συγκέντρωσις εἰς τὰ ἀστικά κέντρα

6. Ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐρεύνης προέκυπεν ἡ κατωτέρω κατανομὴ τῶν ἑσωτερικῶν μεταναστῶν κατὰ περιοχὴν, ἡ ὁποία δίδεται διὰ τοῦ ἐν συνεχείᾳ παρατιθεμένου πίνακος (I). Ἡ κατανομὴ αὕτη ἀφορᾷ τὰς μετακινήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπραγματοποιήθησαν κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἐρεύνης, ὡς ἀνωτέρω τοῦτο προσδιορίζεται.

εἰς ἰδιωτικὰ νοικοκυριά, ὡς καὶ τὰ μέλη τῶν συλλογικῶν συμβιώσεων. Τοῦτο ἐγένετο διότι ἦτο δυσχερὲς νὰ καθορισθῇ ὁ τόπος τῆς μόνιμου διαμονῆς αὐτῶν, χωρὶς τὴν προσθήκην καὶ ἑτέρων ἐρωτημάτων. Ἡ ἑξαιρέσις αὕτη συνεπάγεται ὑποεκτίμησιν τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἑσωτερικῶν μεταναστῶν. Αὕτη ὑπολογίζεται εἰς 6% περίπου. Ἐκ τούτου ποσοστὸν 8% ἀφορᾷ ἄρρενας καὶ 4% θήλεις. Ἐκτὸς τῆς ὡς ἄνω ὑποεκτίμησεως ὑφίσταται καὶ ἑτέρα τοιαύτη. Αὕτη εἶναι συνέπεια τῆς συγκρίσεως τοῦ τόπου διαμονῆς μεταξύ 19ης Μαρτίου 1961 καὶ τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1956. Ἡ τοιαύτη σύγκρισις δὲν περιλαμβάνει εἰς τὴν ἐρευνᾶν ἄτομα ἡλικίας κάτω τῶν πέντε ἐτῶν. Δεδομένου ὁμως ὅτι οἱ ἑσωτερικοὶ μετανάσται εἶναι ἄτομα νέων ἡλικιῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν διαφυγόντων τῆς ὁμάδος ἡλικιῶν κάτω τῶν πέντε ἐτῶν εἶναι περιορισμένους. Οὗτος ὑπολογίζεται περίξ τοῦ 2 - 3% τοῦ πραγματικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἑσωτερικῶν μεταναστῶν.

7) Ε.Σ.Υ.Ε., «Ἐσωτερικὴ μετανάστευσις», Ἀθῆναι, 1963, σελ. 7. Σειρὰ ἐκδόσεων ἐπὶ τῶν Ἀποτελεσμάτων ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ - κατοικιῶν τῆς 19ης Μαρτίου 1961. Τεύχος V

ΠΙΝΑΞ Ι

Κατανομή έσωτερικών μεταναστών κατά περιοχές

Περιοχαί	Άπόλυτοι άριθμοί	Ποσοστά τοίς έκατόν
Σύνολον 'Ελλάδος	644.800	100,0
Περιφέρεια Πρωτεύουσης	218.200	33,9
Λοιπαί άστικαί περιοχαί	190.200	29,5
'Ημιαστικαί περιοχαί	76.400	11,8
'Αγροτικαί περιοχαί	160.000	24,8

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., «Έσωτερική μετανάστευσις», 'Αθήναι, 1963.

Η κατανομή του πίνακος (I) δεικνύει ότι η μεγαλύτερα συγκέντρωσις τών έσωτερικών μεταναστών έπραγματοποιήθη εις τας άστικας περιοχάς. Αύται έδέχθησαν 408.500 άτομα ή τò 63,4 % του όλικου άριθμου τών μετακινηθέντων ατόμων. Έκ του άριθμου αυτού ή περιφέρεια πρωτεύουσης έδέχθη 218.200 άτομα, δηλαδή πλέον του ένòς τρίτου του συνόλου τών μετακινηθέντων. Άξιον σημειώσεως είναι τò γεγονός ότι ή περιφέρεια πρωτεύουσης ηύξανετο μεταξύ 1951 και 1961 (άπογραφικά έτη) κατά μέσον όρον έτησίως κατά ποσοστόν 3,4%. Η αύτή αύξησις εις τας «λοιπάς άστικας περιοχάς» ανήρχετο εις 1,3%, εις δè τò σύνολον του πληθυσμου τής χώρας εις 1% περίπου.

Έξέλιξις του πληθυσμου περιφερείας πρωτεύουσης

7. Η αύξησις του άστικού πληθυσμου τής χώρας άντανακλά, κυρίως, τήν άνοδον του πληθυσμου του πολεοδομικου συγκροτήματος τής περιοχής πρωτεύουσης και δευτερευόντως τήν τοιαύτην έκείνου του πολεοδομικου συγκροτήματος τής Θεσσαλονίκης (').

Τò 1920 ó πληθυσμός τής περιοχής πρωτεύουσης ανήρχετο εις 453 χιλιάδας άτομα. Τò 1961 (Μαρτίου 19) ó πληθυσμός του ίδιου συγκροτήματος ανήλθεν εις 1.822,7 χιλιάδας άτομα. Έκ τών έν προκειμένων δεδομένων έμφαίνεται ότι ó πληθυσμός τής περιοχής πρωτεύουσης, κατά τήν τελευταίαν ώς άνω τεσσαρακονταετία, υπερετετραπλασιάσθη. Η τοιαύτη αύξησις όφείλεται, κατ' άρχήν, εις τήν εισροήν ατόμων έξ όλων τών λοιπών περιοχών τής χώρας και δευτερευόντως άπορρέει εκ τής φυσικής αύξήσεως του πληθυσμου.

7) Πολεοδομικόν συγκρότημα χαρακτηρίζεται ή περιοχή, όσάκις δύο ή περισσότεροι Δήμοι ή Κοινότητες συνέχονται μεταξύ των διά γειτνιάσεως τών κτισμάτων του πληθυστέρου οικισμού έκάστου τούτων.

Γειτνιάσις νοείται, όσάκις, ή άπόστασις τών τελευταίων κτισμάτων του ένòς οικισμού άπό τά πρώτα κτίσματα του έτέρου είναι μικρότερα τών 200 μέτρων (όρισμοί Ε.Σ.Υ.Ε.).

Ούτως, ἐκ τῶν δεδομένων τῆς ἐρέυνης τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως προκύπτει ὅτι ἐκ τῶν μετακινήθεντων 644,8 χιλιάδων ἀτόμων, κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐρέυνης, 408,5 χιλιάδες ἄτομα, δηλαδὴ τὸ 63,4 % τοῦ ὅλικου ἀριθμοῦ τῶν μετακινήθεντων συνεκεντρώθη εἰς τὰς ἀστικές περιοχάς. Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτοῦ 218,3 χιλιάδες ἄτομα, δηλαδὴ πλέον τοῦ ἡμίσεος, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν περιοχὴν πρωτευούσης.

Βάσει τῶν δεδομένων τῆς αὐτῆς ἐρέυνης τὸ καθαρὸν πληθυσμιακὸν κέρδος (εἰσροὴ ἀτόμων μείον ἐκροὴ ἀτόμων), τὸ ὁποῖον προσετέθη εἰς τὴν περιοχὴν πρωτευούσης ἀνῆλθεν εἰς 177,7 χιλιάδας ἄτομα.

Τὰ ἀντίστοιχα πληθυσμιακὰ κέρδη διὰ τὰς ὑπολοίπους ἀστικές περιοχάς ἦσαν : πολεοδομικὸν συγκρότημα Θεσσαλονίκης 31,1 χιλιάδες ἄτομα καὶ «λοιπαὶ ἀστικαὶ περιοχαὶ» 14,1 χιλιάδες ἄτομα.

Ἐκ τῆς τοιαύτης κατανομῆς τοῦ καθαροῦ πληθυσμιακοῦ κέρδους προκύπτει ὅτι ἡ περιοχὴ πρωτευούσης ἐκέρδισε τὸ 80 % τοῦ συνόλου τῶν καθαρῶν πληθυσμιακῶν μετακινήσεων, τὸ πολεοδομικὸν συγκρότημα Θεσσαλονίκης τὸ 14 % καὶ αἱ «λοιπαὶ ἀστικαὶ περιοχαὶ» τὸ 6 %.

Ἡ ὑψηλὴ πυκνότης συγκεντρώσεως τῶν ἐσωτερικῶν μεταναστῶν πρὸς τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα ἐμφανίζει καθολικότητα ἐπὶ παγκοσμίου κλίμακος. Ὁ βαθμὸς ὁμοῦ τῆς πυκνότητος συγκεντρώσεως προσλαμβάνει μεγαλυτέρας διαστάσεις εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ὑπὸ ἀνάπτυξιν χωρῶν.

Εἰς τὰς χώρας τῆς ἐν προκειμένῳ κατηγορίας σχηματίζονται ἐν ἡ δύο μεγάλα πληθυσμιακὰ συγκροτήματα. Ταῦτα διαμορφώνουν ἐπίπεδον οικονομικῆς καὶ συνεπῶς κοινωνικῆς καὶ πολιτιστικῆς στάθμης προσομοιάζον πρὸς ἐκεῖνο τῶν μεγάλων πληθυσμιακῶν συγκροτημάτων τῶν οἰκονομικῶς προηγμένων χωρῶν (8).

Ὁ σχηματισμὸς αὐτὸς συμβάλλει εἰς τὴν δημιουργίαν ἐντόνου διαστάσεως οἰκονομικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ περιεχομένου μεταξύ τῶν κέντρων αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν πόλεων ἢ περιοχῶν τῆς αὐτῆς χώρας. Ἡ διαφορὰ αὕτη καθιστᾷ τὰ ἐν προκειμένῳ πληθυσμιακὰ κέντρα καὶ ἰδίως τὸ μεγαλύτερον ἐξ αὐτῶν «κοινὸν πόλον ἐλξεως» τῶν κατοίκων ὅλων τῶν λοιπῶν περιοχῶν.

Χαρακτηριστικῶς ἀναφέρεται ἐν προκειμένῳ τὸ παράδειγμα τῆς πόλεως τοῦ Mexico city. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἐν λόγῳ πόλεως ἀνῆρχετο τὸ 1950 εἰς 3.050 χιλιάδας ἄτομα. Ὁ πληθυσμὸς οὗτος ἠξήθη εἰς 4.830 χιλιάδας ἄτομα τὸ 1960. Ἐπραγματοποιήθη δηλαδὴ ἐντὸς τῆς δεκαετίας πληθυσμιακὴ αὔξησης κατὰ 1.780 χιλιάδων ἄτομα. Ἡ τοιαύτη αὔξησης ἀντιστοιχεῖ εἰς μέσην ἐτησίαν ἄνοδον 5,8 %. Κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον ἡ ἀντίστοιχος πληθυσμιακὴ ἄνοδος τῶν ὑπολοίπων ἀστικῶν περιοχῶν ἀνῆρχετο εἰς 1,5 % ἐτησίως.

8) United Nations, «Processes and Problems of Industrialization in Under-Developed Countries». New York, 1955, p. 107.

Ἐπαναστατικὸν τὸ φαινόμενον τῆς ἀστικοποιήσεως

8. Ἡ συνεχῆς ἄνοδος τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἀλματώδης διόγκωσις τῆς ἀστικοποιήσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἐπὶ παγκοσμίου κλίμακος, συνθέτει τὸ πλεόν ἑπαναστατικὸν φαινόμενον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Βάσει τῶν ὑπολογισμῶν, οἱ ὁποῖοι ἐγένοντο ὑπὸ τῶν M. Davis καὶ H. Hertz (9), προέκυψεν ὅτι ἀστικοποιήσις τοῦ πληθυσμοῦ εἰς παγκόσμιον κλίμακα καὶ ἐκτεταμένην κλίμακα ἐσημειώθη κατὰ τὴν περίοδον 1800 - 1950.

Ἐκ τῶν ὑπολογισμῶν διεπιστώθη ὅτι ἡ φυσικὴ κίνησις τοῦ πληθυσμοῦ, ἐπὶ παγκοσμίου κλίμακος, συνέβαλεν εἰς τὴν αὔξησιν αὐτοῦ κατὰ 29 % μεταξὺ 1800 καὶ 1850, κατὰ 37 % μεταξὺ 1850 καὶ 1900 καὶ κατὰ 49 % μεταξὺ 1900 καὶ 1950.

Ὁ ἀστικός πληθυσμὸς (πόλεις μὲ πληθυσμὸν 20.000 καὶ ἄνω κατοίκων) κατὰ τὰς ἰδίας χρονικὰς περιόδους ἠύξθη κατὰ 109 %, 204 % καὶ 245 % ἀντιστοίχως.

Ὁ σχηματισμὸς τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ (πόλεις μὲ πληθυσμὸν κάτω τῶν 20.000 κατοίκων) ὑπῆρξε βραδυτάτης ἀναπτύξεως. Οὗτος κατὰ τὴν πρώτην πεντηκονταετίαν ἐσημείωσεν αὔξησιν μικροτέραν τῆς φυσικῆς αὔξεως τοῦ πληθυσμοῦ. Αὕτη ἀνήλθεν εἰς 27 %. Κατὰ τὰς ἐν συνεχείᾳ δύο πεντηκονταετίαις, ἡ αὔξησις τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ἦτο τῆς αὐτῆς τάξεως μεγέθους, δηλαδὴ τοῦ 30 % διὰ μίαν ἐκάστην τούτων.

Αἱ σημειωθεῖσαι μεταβολαί, ἐπὶ παγκοσμίου κλίμακος, εἰς τὸν ἀστικὸν πληθυσμὸν ἀπεικονίζονται εἰς τὸν ἀκόλουθον πίνακα (II).

ΠΙΝΑΞ II

Μεταβολαὶ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ ἐπὶ παγκοσμίου κλίμακος μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1800 - 1950

Ἔτη	Σύνολον παγκοσμίου πληθυσμοῦ (ἐκατομμύρια)	Πόλεις 5.000 καὶ ἄνω		Πόλεις 20.000 καὶ ἄνω		Πόλεις 100.000 καὶ ἄνω	
		Πληθυσμὸς (ἐκατομμύρια)	Ποσοστὸν ἐπὶ παγκοσμίου πληθυσμοῦ	Πληθυσμὸς (ἐκατομμύρια)	Ποσοστὸν ἐπὶ παγκοσμίου πληθυσμοῦ	Πληθυσμὸς (ἐκατομμύρια)	Ποσοστὸν ἐπὶ παγκοσμίου πληθυσμοῦ
1800	906	27.2	3.0	21.7	2.4	15.6	1.7
1850	1.171	74.9	6.4	50.4	4.3	27.5	2.3
1900	1.608	218.7	13.6	147.9	9.2	88.6	5.5
1950	2.400	716.7	29.8	502.2	20.9	313.7	13.1

Πηγή: K. Davis and H. Hertz, «Patterns of World Urbanization, 1956.

Ἀστικοποίησης τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ

9. Ὁ ὀλικὸς πληθυσμὸς τῆς χώρας, συμφώνως πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τῆς δειγματοληπτικῆς ἐπεξεργασίας τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ 1961 (Μαρτίου 19) ἀνήρχετο εἰς 8.388,6 χιλιάδας ἄτομα.

Ὁ πληθυσμὸς αὐτὸς κατενέμετο ὡς ἑξῆς :

Ἀστικά περιοχαί ⁽¹⁰⁾	3.641,3 χιλιάδες ἄτομα
Ἡμιστικά περιοχαί ⁽¹¹⁾	1.090,1 χιλιάδες ἄτομα
Ἀγροτικά περιοχαί ⁽¹²⁾	3.657,2 χιλιάδες ἄτομα

Ἡ ὡς ἄνω πληθυσμιακὴ διάρθρωσις κατανέμει τὸν πληθυσμὸν τῆς χώρας, ὡς ἑπομένως, εἰς ποσοστὰ τοῖς ἑκατόν : ἀστικά περιοχαί 43,4%, ἡμιστικά περιοχαί 13% καὶ ἀγροτικά περιοχαί 43,6%.

Κατὰ τὴν πινακοποίησησιν τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ πληθυσμοῦ ὑπὸ τῆς Ε.Σ.Υ.Ε., ἐγένετο ἐντὸς τῶν ἀστικῶν περιοχῶν διαχωρισμὸς τῶν τριῶν μεγαλύτερων πολεοδομικῶν συγκροτημάτων τῆς χώρας : περιφέρεια Πρωτευούσης, πολεοδομικὸν συγκρότημα Θεσσαλονίκης καὶ πολεοδομικὸν συγκρότημα Πατρῶν.

Βάσει τῶν ἀπογραφικῶν δεδομένων, ὁ πληθυσμὸς τῶν ὡς ἄνω πολεοδομικῶν συγκροτημάτων εἶχεν ὡς ἑξῆς :

Περιφέρεια Πρωτευούσης	1.852,7 χιλιάδες ἄτομα
Πολεοδομικὸν συγκρότημα Θεσσαλονίκης	378,4 χιλιάδες ἄτομα
Πολεοδομικὸν συγκρότημα Πατρῶν	102,2 χιλιάδες ἄτομα

Ἐκ τῆς πληθυσμιακῆς κατανομῆς τῶν πολεοδομικῶν συγκροτημάτων διαπιστοῦται ὅτι τὸ ἥμισυ καὶ πλέον τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας εἶναι ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν περιφέρειαν πρωτευούσης. Ὁμοῦ δὲ τὰ τρία πολεοδομικά συγκροτήματα ἀποτελοῦν τὸ 64,3% τοῦ συνόλου τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας⁽¹³⁾.

10) Ἀστικὸς πληθυσμὸς : Χαρακτηρίζεται ὁ πληθυσμὸς Δήμων καὶ Κοινοτήτων, τῶν ὁποίων ὁ πολυπληθέστερος οἰκισμὸς εἶχε τουλάχιστον 10.000 κατοίκους.

11) Ἡμιστικὸς πληθυσμὸς : Χαρακτηρίζεται ὁ πληθυσμὸς Δήμων καὶ Κοινοτήτων, τῶν ὁποίων ὁ πολυπληθέστερος οἰκισμὸς εἶχεν ἀπὸ 2.000 κατοίκους καὶ ἄνω, ἀλλὰ ὀλιγωτέρους τῶν 10.000.

12) Ἀγροτικὸς πληθυσμὸς : Χαρακτηρίζεται ὁ πληθυσμὸς Δήμων καὶ Κοινοτήτων τῶν ὁποίων ὁ πολυπληθέστερος οἰκισμὸς εἶχεν ὀλιγωτέρους τῶν 2.000 κατοίκων.

Ὅρισμοὶ Ε.Σ.Υ.Ε., βλέπε «Δημογραφικὰ χαρακτηριστικά», ἔκδοσις Ε.Σ.Υ.Ε., Ἀθῆναι 1962, σελίς 10. Σειρὰ ἐκδόσεων ἐπὶ τῶν Ἀποτελεσμάτων Ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ - κατοικῶν τῆς 19ης Μαρτίου 1961. Τεύχος Ι.

13) Ὡς πολεοδομικά συγκροτήματα ἐχαρακτηρίσθησαν, ὡσαύτως, αἱ ἐπόμεναι περιοχαί :

1. Πολεοδομικὸν συγκρότημα Βόλου μὲ συνολικὸν πληθυσμὸν 67.424 κατοίκους.
2. Πολεοδομικὸν συγκρότημα Ἡρακλείου μὲ συνολικὸν πληθυσμὸν 64.337 κατοίκους.
3. Πολεοδομικὸν συγκρότημα Χανίων μὲ συνολικὸν πληθυσμὸν 44.005 κατοίκους.
4. Πολεοδομικὸν συγκρότημα Καλαμάτας μὲ συνολικὸν πληθυσμὸν 40.331 κατοίκους.
5. Πολεοδομικὸν συγκρότημα Κατερίνης μὲ συνολικὸν πληθυσμὸν 32.973 κατοίκους.
6. Πολεοδομικὸν συγκρότημα Ἀγρινίου μὲ συνολικὸν πληθυσμὸν 30.670 κατοίκους.

Ταχεία ή άστικοποίησης του πληθυσμού

10. Η άστικοποίησης του πληθυσμού της χώρας, κατά την τελευταία τεσσαρακονταετία, έσημείωσεν άλματώδη άνοδον. Ο άστικός πληθυσμός της χώρας το 1920 έκάλυπτε το 23 % του συνόλου του πληθυσμού. Το 1961 ο άστικός πληθυσμός έκάλυπτε το 43,3 % του όλικού πληθυσμού αυτής.

Αί ως άνω ποσοστιαία συμμετοχαι του άστικού πληθυσμού της χώρας επί του όλικού πληθυσμού αυτής, δεικνύουν ότι εις ποσοστόν τοίς έκατόν ή συμμετοχή του άστικού πληθυσμού έδιπλασιάσθη κατά το χρονικόν διάστημα της παρελθούσης τεσσαρακονταετίας.

Ίστορικώς ή έξελιξις της άστικοποιήσεως του πληθυσμού της χώρας διεμορφώθη ούτω :

Το έτος 1928 ο άστικός πληθυσμός της χώρας άντεπροσώπευε ποσοστόν 31 % επί του όλικού πληθυσμού αυτής. Ο αυτός πληθυσμός το 1920 συμμετείχε με ποσοστόν 23 %. Έκ τών ποσοστών αυτών προκύπτει ότι ο άστικός πληθυσμός της χώρας έντός της όκταετίας έσημείωσεν αύξησιν της έκαστοστιαίας συμμετοχής κατά 40 %.

Η διόγκωσις αυτή του άστικού πληθυσμού της χώρας έντός της όκταετίας όφείλεται κυρίως εις την εισροήν μεγάλου άριθμού προσφύγων εις τά άστικά κέντρα, συνεπειά της Μικρασιατικής καταστροφής.

Το έτος 1940 ο άστικός πληθυσμός της χώρας άνήρχετο εις ποσοστόν 32,8 % επί του όλικού πληθυσμού. Το ποσοστόν τοϋτο έν συγκρίσει προς έκείνο του έτους 1928 μαρτυρεί ότι έσημειώθη άστικοποίησης του πληθυσμού της χώρας, έντός της δωδεκαετίας, μόνον κατά 5,8 %. Η τοιαύτη αύξησις της άστικοποιήσεως έχει το χαρακτηριστικόν ότι ο ρυθμός της άστικοποιήσεως της έν προκειμένω περιόδου ύπήρξε βραδύτατος.

Η έπιβράδυνσις του ρυθμού της άστικοποιήσεως ύπήρξεν άποτέλεσμα διαφόρων παραγόντων. Κυριώτεροι μεταξύ αυτών ύπήρξαν οι κάτωθι : α) Ο κορεσμός τών άστικών κέντρων, λόγω της άποτόμου εισροής του προσφυγικού πληθυσμού, β) ή έκσπάσασα οικονομική κρίσις της περιόδου 1930 - 1932 και γ) ή άγροτική μεταρρύθμισις, ή όποία συνεκράτησε τους άγροτικούς πληθυσμούς εις τās άγροτικές περιοχάς.

Το έτος 1951 ο άστικός πληθυσμός της χώρας έκάλυπτε το 37,7 % του όλικού πληθυσμού αυτής. Το ποσοστόν αυτό έν συγκρίσει προς έκείνο του έτους 1940 δεικνύει ότι ο άστικός πληθυσμός της χώρας, έντός της δεκαετίας, ηύξήθη ως προς την ποσοστιαία αναλογίαν κατά 15 %. Η αύξησις αυτή του άστικού πληθυσμού προεκλήθη μεταξύ τών άλλων και έκ της έπιπτώσεως της μετακινήσεως τών πληθυσμών κατά την διάρκειαν του συμμοριτοπολέμου έν Έλλάδι.

7. Πολεοδομικόν συγκρότημα Χίου με συνολικόν πληθυσμόν 28.775 κατοίκους.

8. Πολεοδομικόν συγκρότημα Αιγίου με συνολικόν πληθυσμόν 22.638 κατοίκους.

9. Πολεοδομικόν συγκρότημα Έρμουπόλεως με συνολικόν πληθυσμόν 16.422 κατοίκους.

Ήκτός τών άνωτέρω, 43 έτεροι δήμοι έθεωρήθησαν ως άστικοί, λόγω του ότι ο πολυπληθέστερος οικισμός των, είχε περισσότερους τών 10.000 κατοίκων.

Εισοδηματική θέσις γεωγραφικῶν διαμερισμάτων καὶ ποσοστὸν ἔκροψης

11. Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ἐμφανίζει ὁ ἐντοπισμὸς τῶν γεωγραφικῶν διαμερισμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων πραγματοποιεῖται ἡ μεγαλύτερα ἔκροψή τῶν ἐσωτερικῶν μεταναστῶν, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα ἐνὸς ἑκάστου τούτων. Τὰ εἰσοδηματικά δεδομένα ἀναφέρονται εἰς τὸ ἔτος 1954⁽¹⁴⁾. Δεδομένου ὅμως, ὅτι αἱ μεσολαβήσασαι εἰσοδηματικά μεταβολαὶ δὲν ἤλλαξαν, ὡς πρὸς τὴν ποσοστιαίαν κατανομήν, τὴν οἰκονομικὴν ὑφὴν τῶν γεωγραφικῶν διαμερισμάτων, τὰ ἐν προκειμένῳ δεδομένα δύνανται νὰ ἀξιολογηθοῦν. Τὰ ποσοστὰ ἔκροψης τῶν ἐσωτερικῶν μεταναστῶν, ἐξ ἑκάστου γεωγραφικοῦ διαμερίσματος ἐξήχθησαν ὡς τοιαῦτα ἐπὶ τοῦ πραγματικοῦ πληθυσμοῦ ἐνὸς ἑκάστου γεωγραφικοῦ διαμερίσματος.

Ἡ διερεύνησις ἐντοπίζεται μόνον εἰς τὴν περιοχὴν πρωτευούσης, διότι αὕτη ἀποτελεῖ τὸ σημαντικώτερον κέντρον εἰσορῆς τῶν ἐσωτερικῶν μεταναστῶν. Ἡ ἐσωτερικὴ μετανάστευσις ἐστράφη κατὰ ποσοστὸν 80⁰/₁₀₀, ὡς ἀπεδείχθη προηγουμένως, πρὸς τὴν περιοχὴν πρωτευούσης.

Τὰ σχετικὰ μεγέθη, τὰ ὁποῖα παρέχουν τὴν θέσιν ἐνὸς ἑκάστου γεωγραφικοῦ διαμερίσματος ἀπὸ πλευρᾶς κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος καὶ ποσοστοῦ ἔκροψης ἐσωτερικῶν μεταναστῶν ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ σύνολον τοῦ πραγματικοῦ πληθυσμοῦ τοῦ διαμερίσματος δίδονται διὰ τοῦ ἀκολουθοῦ πίνακος (III).

ΠΙΝΑΞ III

Ἑκατοστιαία ἔκροψή ἐσωτερικῶν μεταναστῶν κατὰ γεωγραφικὸν διαμέρισμα, πρὸς τὴν περιφέρειαν πρωτευούσης, βάσει τοῦ πραγματικοῦ πληθυσμοῦ ἑκάστου τούτων καὶ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα τῶν κατοίκων εἰς δολλάρια. Τὰ δεδομένα τοῦ εἰσοδήματος ἀναφέρονται εἰς τὸ ἔτος 1954. Τὰ δὲ τῆς ἔκροψης εἰς τὴν περίοδον ἐρεύνης τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως.

Γεωγραφικὸν Διαμέρισμα	Εἰσόδημα κατὰ κεφαλὴν εἰς δολλάρια	Ποσοστὸν ἔκροψης βάσει τοῦ πραγματικοῦ πληθυσμοῦ
Μακεδονία	203.6	0.9
Λοιπὴ Στερεὰ Ἑλλάς - Εὐβοία	190.7	4.3
Πελοπόννησος	186.5	6.0
Νῆσοι Αἰγαίου	177.3	6.0
Θεσσαλία	176.6	2.2
Κρήτη	161.4	4.2
Θράκη	138.6	0.5
Ἴόνιοι Νῆσοι	135.4	5.7
Ἡπειρός	129.2	4.3

14. Σ. Γερωνυμάκη, «Περιφερειακὴ κατανομή τοῦ ἐθνικοῦ μας εἰσοδήματος», Σπουδαί, Ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1962 - 63, τόμος ΙΓ' τεύχος 2.

Συντελεστής συσχέτισεως

12. Έκ του πίνακος (III) προκύπτουν μερικά αξιοσημείωτα πορίσματα αναφορικώς με τὸ φαινόμενον τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως τοῦ πληθυσμοῦ, πρὸς τὴν περιφέρειαν πρωτευούσης, ἐκ τῶν διαφόρων γεωγραφικῶν διαμερισμάτων τῆς χώρας. Έκ τοῦ ὑπολογισμοῦ τοῦ συντελεστοῦ συσχέτισεως, βάσει τῶν ὡς ἄνω δεδομένων διαπιστοῦται ὅτι ὁ συντελεστής συσχέτισεως ἀνέρχεται εἰς 0,07. Τὸ μέγεθος αὐτὸ τοῦ συντελεστοῦ συσχέτισεως δεικνύει ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀξιόπιστος συσχέτισις μεταξὺ τῶν δύο μεγεθῶν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐπηρεασμοῦ τοῦ ἑνὸς μεγέθους ὑπὸ τοῦ ἑτέρου. Ἡ διαπίστωσις αὕτη παρουσιάζει, κατ' ἀρχήν, ἀντινομίαν πρὸς τὰ συνήθως κρατοῦντα. Ὑπὸ ὁμαλότητα συνθηκῶν ἔδει νὰ διαπιστωθῇ μεταξὺ τῶν δεδομένων ὑψηλὴ ἀρνητικὴ συσχέτισις. Αὕτη θὰ ἠρμηνεύετο οὕτως : Ἡ μεγαλύτερα ἐκροτὴ τῶν ἐσωτερικῶν μεταναστῶν ἔπρεπε νὰ σημειοῦται εἰς ἐκεῖνα τὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα, τὰ ὅποια ἐμφανίζουν τὸ χαμηλότερον κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα καὶ ἀντιθέτως. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ πίνακος (III) ἡ κατάστασις διαμορφοῦται ὡς ἑξῆς : ἡ μεγαλύτερα ἐκροτὴ τῶν ἐσωτερικῶν μεταναστῶν σημειοῦται εἰς τὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν Νήσων Αἰγαίου. Ταῦτα ἀπὸ πλευρᾶς εἰσοδηματικῆς κατανομῆς εὐρίσκονται εἰς τὸ ὕψος τῆς τρίτης καὶ τετάρτης εἰσοδηματικῆς θέσεως. Ἀντιθέτως, τὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα τῆς Ἠπείρου, Νήσων Ἰονίου καὶ Θράκης, τὰ ὅποια ἀπὸ πλευρᾶς εἰσοδηματικῆς κατανομῆς κατέχουν τὰς τελευταίας θέσεις, παρουσιάζουν μικροτέραν ἐκροτὴν ἐσωτερικῶν μεταναστῶν.

Περαιτέρω, ἐνῶ τὸ μέγιστον σημεῖον τῆς εἰσοδηματικῆς κατανομῆς σημειοῦται εἰς τὸ γεωγραφικὸν διαμέρισμα τῆς Μακεδονίας (203.6 δολλάρια κατὰ κεφαλὴν) ἡ μικροτέρα κίνησις ἐκροτῆς ἐσωτερικῶν μεταναστῶν σημειοῦται εἰς τὸ γεωγραφικὸν διαμέρισμα τῆς Θράκης (0.5 %). Σημειωτέον ὅτι, τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα τῆς Θράκης εἶναι ἐν ἐκ τῶν τριῶν χαμηλοτέρων τῆς εἰσοδηματικῆς κατανομῆς. Ἡ ἀπόστασις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀντιστοίχου τοιοῦτου τῆς Μακεδονίας ἀνέρχεται εἰς 65 δολλάρια (κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα Μακεδονίας 203.6 δολλάρια, κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα Θράκης 138.6 δολλάρια).

13. Ἡ ἰδία ἀνάλυσις ἐγένετο διὰ τὰ σουηδικὰ δεδομένα ὑπὸ τῆς Thomas D. S. «Social and economic aspects of internal migration», 1941. Ὁ ὑπολογισθεὶς συντελεστής συσχέτισεως ἦτο διὰ μὲν τοὺς ἄρρενας ἀρνητικὸς καὶ ἴσος πρὸς μείον 0,74, διὰ δὲ τὰς θήλειους ὁμοίως ἀρνητικὸς καὶ ἴσος πρὸς μείον 0,64.

Έκ τῶν συντελεστῶν συσχέτισεως τῶν ἑλληνικῶν δεδομένων καὶ τῶν σουηδικῶν τοιοῦτων διαπιστοῦται ὅτι ὑφίσταται μεταξὺ των διάστασις. Ἡ διάστασις αὕτη τῶν συντελεστῶν συσχέτισεως δεικνύει ὅτι τὰ προκαλοῦντα τὴν ἐσωτερικὴν μετανάστευσιν αἰτία εἶναι διαφόρου ὕψους διὰ μίαν ἐκάστην τῶν χωρῶν. Ἡ διαφοροποίησις τῶν αἰτίων εἶναι προῖον τοῦ ἐπιπέδου οικονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτιστικῆς δομῆς μιᾶς ἐκάστης.

χώρας. Εἰς τὰς προηγμένας οἰκονομικῶς χώρας ἡ ἐσωτερικὴ μετανάστευσις διέπεται ἀπὸ «κανονικότητα» ρυθμοῦ σχηματισμοῦ. Αὕτη ἀντιστοιχεῖ εἰς σύμμετρον διαμόρφωσιν οἰκονομικῶν καὶ πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων, εἰς ὅλας τὰς ἀστικές περιοχάς. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς οἰκονομικῶς ὑπὸ ἀνάπτυξιν χώρας, ἡ ἐσωτερικὴ μετανάστευσις διέπεται ἀπὸ «ἀνώμαλον» σχηματισμόν. Τοῦτο δεικνύει ὅτι αἱ οἰκονομικαὶ καὶ πολιτιστικαὶ ἐκδηλώσεις, ἰδίᾳ δὲ αἱ τελευταῖαι, δραστηριοποιοῦνται μόνον εἰς τὰ μεγάλα πληθυσμιακὰ συγκροτήματα. Τοῦτο ἐπιρεάζει πρὸς μίαν κατεύθυνσιν τὴν ροὴν τῶν ἐσωτερικῶν μεταναστῶν.

Προβλήματα ἀπασχολήσεως

14. Ἡ ταχεῖα διόγκωσις τῶν ἀστικῶν κέντρων, ἡ ὁποία προκαλεῖται συνεπείᾳ τῆς εἰσροῆς τῶν ἐσωτερικῶν μεταναστῶν εἰς τὰς ὑπὸ ἀνάπτυξιν χώρας, δημιουργεῖ προβλήματα ἐπὶ τῶν ὄρων καὶ συνθηκῶν τῆς ἀπασχολήσεως. Ἡ ἔρευνα τῆς Ε.Σ.Υ.Ε., ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως, διαφωτίζει ἐπαρκῶς τὸ ἐν προκειμένῳ πρόβλημα. Ὁ παρατιθέμενος πίναξ (IV) δίδει τὴν κατανομὴν τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν μὲ διάκρισιν εἰς : α) μὴ μεταναστεύσαντας καὶ β) ἐγκατασταθέντας εἰς τὰς ἀστικές περιοχάς.

ΠΙΝΑΞ IV

Ποσοστιαία κατανομή τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν, διακρινομένων : α) εἰς μὴ μεταναστεύσαντας καὶ β) ἐγκατασταθέντας κατὰ κλάδους οἰκονομικῆς δραστηριότητος, εἰς τὰς ἀστικές περιοχάς :

Κ λ ἄ δ ο ι οἰκονομικῆς δραστηριότητος	Περιφέρεια πρωτεύουσας		Λοιπαὶ ἀστικαὶ περιοχαὶ	
	Μὴ μεταναστεύσαντες	Ἐγκατασταθέντες	Μὴ μεταναστεύσαντες	Ἐγκατασταθέντες
Σύνολον ἐνεργῶν	534.5	112.7	514.9	82.5
ἐξ ὧν τοῖς ἑκατόν :	%	%	%	%
Γεωργία κ.λ.π.	1.0	1.1	17,9	11.4
Ὀρυχεῖα - μεταλλεῖα κ.λ.π.	0.4	(0.3)	0.4	(0.4)
Βιομηχανία - βιοτεχνία	28.8	29.6	27.0	21.5
Οἰκοδόμησις - δημόσια ἔργα	7.9	11.7	7.5	12.1
Ἡλεκτρισμὸς κ.λ.π.	1.6	1.0	1.1	1.3
Ἐμπόριον - πίστις κ.λ.π.	17.9	10.5	15.0	7.6
Μεταφοραὶ - ἐπικοινωνία	9.5	5.8	8.3	6.9
Λοιπαὶ ὑπηρεσίαι	25.3	31.0	16.5	32.5
Κλάδοι μὴ δηλωθέντες	2.8	4.4	5.2	2.0
«Νέοι» ζητοῦντες ἐργασίαν διὰ πρῶτην φοράν	3.2	3.8	4.3	4.2

Ὁ πίναξ (IV) ἐμφανίζει τὴν κατανομὴν τοῦ οἰκονομικῶς ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ κατὰ κλάδους οἰκονομικῆς δραστηριότητος, εἰς τὰς ἀστικὰς περιοχὰς τόσον διὰ τοὺς μετακινηθέντας ὅσον καὶ διὰ τοὺς ἐγκατασταθέντας εἰς αὐτάς. Ἡ διάταξις τῆς ἀπασχολήσεως, δι' ἀμφοτέρας τὰς κατηγορίας, κατὰ κλάδους οἰκονομικῆς δραστηριότητος παρουσιάζεται ὡς ἑξῆς :

α) Κλάδος γεωργίας : Αἱ εὐκαιρίαι ἀπασχολήσεως σημειοῦν τῆς αὐτῆς τάξεως μέγεθος, δι' ἀμφοτέρας τὰς κατηγορίας τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν, εἰς τὴν περιοχὴν πρωτευούσης. Εἰς τὰς «λοιπὰς ἀστικὰς περιοχὰς» ἡ ἀπασχόλησις τῶν ἐγκατασταθέντων εἶναι μικροτέρα τῶν μὴ μετακινηθέντων. Ἡ διαπίστωσις αὕτη εἶναι συνεπὴς πρὸς τὴν φύσιν τῆς ἀπασχολήσεως. Αἱ εὐκαιρίαι ἀπασχολήσεως εἶναι περιωρισμέναι εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα εἰς τοὺς μεγάλους οἰκισμοὺς καὶ ἠϋξημέναι εἰς τοὺς μικροτέρους τοιοῦτους. Τὸ ποσοστὸν ἀπασχολήσεως εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα εἰς τὰς μέσου μεγέθους πόλεις εἶναι 18 % διὰ τοὺς μὴ μετακινηθέντας καὶ 11,4 % διὰ τοὺς ἐγκατασταθέντας.

β) Κλάδος βιομηχανίας - βιοτεχνίας : Τὸ ποσοστὸν ἀπασχολήσεως τῶν ἐγκατασταθέντων ὑπῆρξε μεγαλύτερον ἐκείνου τῶν μὴ μετακινηθέντων, εἰς τὴν περιοχὴν πρωτευούσης : 30 % ἔναντι 29 % ἀντιστοίχως. Εἰς τὰς «λοιπὰς ἀστικὰς περιοχὰς» ἡ σχέσις τῶν ποσοστῶν ἀπασχολήσεως ὑπῆρξεν ἀντίστροφος. Ποσοστὸν ἀπασχολήσεως μὴ μετακινηθέντων 27 % καὶ ἐγκατασταθέντων 22 %. Ἐκ τῶν ὡς ἄνω ποσοστῶν προκύπτει ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν πρωτευούσης ἱκανοποιητικὸς ἀριθμὸς ἐσωτερικῶν μεταναστῶν ἀπερροφήθη ὑπὸ τοῦ ἐν προκειμένῳ κλάδου, λόγω τῆς ἰδρύσεως καὶ λειτουργίας νέων μεταποιητικῶν μονάδων. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς «λοιπὰς ἀστικὰς περιοχὰς» ἡ καθυστέρησις ὀφείλεται εἰς τὴν μὴ ἀνάπτυξιν ἀξιολόγων μεταποιητικῶν μονάδων.

Τὸ γεγονός αὐτὸ ὡθεῖ, μεταξύ τῶν ἄλλων, τὴν μεγαλύτεραν συγκέντρωσιν εἰς τὴν περιφέρειαν πρωτευούσης.

Ἄξιον σημειώσεως τυγχάνει τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὰς μέσου μεγέθους πόλεις τὸ ποσοστὸν τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τὸν κλάδον τῆς μεταποιήσεως θηλέων εἶναι σαφῶς μεγαλύτερον ἐκείνου τῶν ἄρρένων : θήλειοι 35 %, ἄρρενες 24 %. Ἡ διάταξις αὕτη τῶν ποσοστῶν δεικνύει ὅτι αἱ ὑπάρχουσαι μεταποιητικαὶ δραστηριότητες συνίστανται ἀπὸ τοιαύτας ἐλαφροῦ τύπου (ἐπεξεργασία γεωργικῶν προϊόντων) καὶ συνεπῶς περιορίζεται ἡ ἀπαιτούμενη ἐιδίκευσις πρὸς ἀπασχόλησιν. Τὸ τελευταῖον διευκολύνει τὴν μετάστασιν τοῦ θήλεος ἐργατικῆς δυναμικοῦ τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν εἰς τὴν μεταποιητικὴν δραστηριότητα.

γ) Κλάδος οἰκοδομήσεως κ.λ.π. : Τὸ ποσοστὸν συμμετοχῆς εἰς τὴν ἀπασχόλησιν τῶν ἐγκατασταθέντων εἶναι ὑψηλότερον κατὰ πολὺ τοῦ ἀντιστοίχου τοιοῦτου τῶν μὴ μετακινηθέντων τόσον εἰς τὴν περιοχὴν πρωτευούσης, ὅσον καὶ εἰς τὰς «λοιπὰς ἀστικὰς περιοχὰς». Περιφέρεια πρωτευούσης : μὴ μετακινηθέντες 7,9 %, ἐγκατασταθέντες 11,7 %. «λοιπαὶ ἀστικαὶ περιοχαί» :

Εἰς τὰς «λοιπὰς ἀστικές περιοχάς» τὸ ποσοστὸν τῶν ἐγκατασταθέντων ἀρρένων ἦτο 27 %, τῶν δὲ μὴ μετακινήθτων τοιούτων 15 %. Διὰ τὰς θήλεις τὰ ἀντίστοιχα ποσοστὰ ἦσαν, 47 % διὰ τὴν πρώτην κατηγορίαν καὶ 23 % διὰ τὴν δευτέραν τοιαύτην. Ἡ παρατηρουμένη ἔντονος ἀπόκλισις εἰς τὰ ποσοστὰ μεταξὺ τῶν ἐγκατασταθειῶν θηλέων καὶ τῶν μὴ μετακινήθεισῶν τοιούτων εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἠϋξημένης εἰσροῆς θηλέων ἐκ τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπασχολοῦντο εἰς τὰς λεγομένας «οἰκιακὰς ὑπηρεσίας».

Αἷτια διογκώσεως τοῦ κλάδου «λοιπαὶ ὑπηρεσίαι»

15. Τὸ ὑψηλὸν ποσοστὸν συμμετοχῆς τῶν ἐσωτερικῶν μεταναστῶν εἰς τὸν κλάδον «λοιπαὶ ὑπηρεσίαι», εἶναι ἀποτέλεσμα εἰδικῶν παραγόντων, οἱ ὁποῖοι σχηματίζονται κατὰ τὴν φάσιν τῆς μεταστάσεως τῆς οἰκονομίας ἐκ τοῦ γεωργικοῦ σταδίου ἐνεργείας πρὸς τὸ μεταποιητικὸν τοιοῦτον. Κατὰ τὴν ἐν προκειμένῳ φάσιν, αἱ σχηματιζόμεναι εὐκαιρίαι ἀπασχολήσεως εἰς τὰ ἀστικά κέντρα εἶναι περιορισμένης ἐκτάσεως. Αὗται ὑστεροῦν σαφῶς τοῦ μεγέθους τῶν εἰσρέοντων ἐσωτερικῶν μεταναστῶν. Ἡ οὕτω προκαλουμένη ἀνισότης σχηματίζει πλεόνασμα ἐργατικοῦ δυναμικοῦ εἰς τὰς ἀστικές περιοχάς. Τὸ πλεόνασμα αὐτὸ ἀδυνατεῖ νὰ ἀπασχοληθῇ παραγωγικῶς. Τὸ μέγεθος τοῦ πλεονάσματος διευρύνεται, περαιτέρω, καὶ ἐξ ἑτέρας αἰτίας. Αὕτη εἶναι συνυφασμένη μετὰ τὴν φύσιν τοῦ εἰσρέοντος εἰς τὰς ἀστικές περιοχάς, ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνειδίκευτα ἄτομα.

Οἱ ἐσωτερικοὶ μετανάσται, προερχόμενοι ἐκ περιοχῶν χαμηλῆς τεχνικῆς στάθμης, δὲν προσφέρονται εἰς εὐκόλον μετασχηματισμὸν εἰς βιομηχανικοὺς ἐργάτας. Πρὸς τούτοις, μέρος τῶν εὐκαιριῶν ἀπασχολήσεως, αἱ ὁποῖαι σχηματίζονται εἰς τὸν μεταποιητικὸν τομέα παραμένουν ἀναξιοποίητοι, λόγῳ ἑλλείψεως εἰδικευμένου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Διαμορφοῦται οὕτω, προσφορὰ ἀνειδικεύτου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ σπάνις εἰδικευμένου τοιοῦτου. Ἡ διαμόρφωσις αὕτη ἀποτελεῖ καὶ ἐν τῶν κυριωτέρων αἰτίων τῆς οικονομικῆς καθυστερήσεως τῶν οἰκονομικῶς καθυστερημένων χωρῶν.

Ἡ ἀνισότης αὕτη μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ ἡ ποιοτικὴ ἀκαταλληλότης μεγάλου μέρους τῶν ἐσωτερικῶν μεταναστῶν ὠθεῖ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἐξ αὐτῶν εἰς ἀπασχολήσεις βοηθητικοῦ χαρακτήρος. Αὗται καλύπτονται ὑπὸ τοῦ κλάδου οἰκονομικῆς δραστηριότητος «λοιπαὶ ὑπηρεσίαι». Αἱ δραστηριότητες αὗται εἶναι, συνήθως, παρασιτικοῦ χαρακτήρος καὶ καλύπτουν μέρος τῆς λεγομένης «ἀφανοῦς ἀνεργίας».

Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ βαθμοῦ τῆς παρασιτικῆς ἢ παραγωγικῆς διαμορφώσεως τοῦ κλάδου «λοιπαὶ ὑπηρεσίαι» σχετίζεται μετὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τὸν καπιταλιστικὸν τομέα τῆς οἰκονομίας. Οὕτως, ὅσον ἡ ἀπασχολήσις τοῦ καπιταλιστικοῦ τομέως τῆς οἰκονομίας αὐξάνει καὶ παραλλήλως καθίσταται ἐξειδικευμένης στάθμης, δηλαδὴ διαπιστοῦται αὐξήσις τῆς παραγωγικότητος, ὁ κλάδος «λοιπαὶ ὑπηρεσίαι» ἀποκτᾷ παραγωγικὴν ἀξίαν. Διὰ τὴν ἀξιολόγησιν αὐτὴν ἀπαιτεῖται ἡ κατάρτισις τῶν λεγομένων

δεικτῶν «έξαστισμοῦ» (14) καὶ «έκβιομηχανίσεως» (15). Διὰ τῶν ἐν προκειμένῳ δεικτῶν μετρεῖται ἡ συμμετρία ἢ ἀσυμμετρία τῆς πραγματοποιηθείσης ἀστικοποιήσεως.

Δεῖκται «έξαστισμοῦ» καὶ «έκβιομηχανίσεως»

16. Ἡ συμμετρία ἢ ἀσυμμετρία τῆς πραγματοποιηθείσης ἀστικοποιήσεως ἐλέγχεται διὰ τῆς σχέσεως τοῦ λόγου τῶν δεικτῶν «έξαστισμοῦ» καὶ «έκβιομηχανίσεως».

Τὸ ὕψος μεγέθους τοῦ ἐν προκειμένῳ λόγου συνιστᾷ ἀσφαλῆ ἔνδειξιν περὶ τῆς συμμετρίας ἢ ἀσυμμετρίας τῆς πραγματοποιηθείσης ἀστικοποιήσεως. Οὕτως, ἐφ' ὅσον ἡ σχέση τῶν δύο δεικτῶν εἶναι ὑψηλὴ καὶ συγκεκριμένως εἰς ὄρια πλησιάζοντα πρὸς τὸ 100, τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ἀστικοποίησις τοῦ πληθυσμοῦ ὑπῆρξεν ἔλλογος. Κατ' ἄλλην διατύπωσιν, αὕτη ὑπῆρξε συνέπεια διαμορφωθείσῶν εὐκαιριῶν ἀπασχολήσεως εἰς τὸν καπιταλιστικὸν τομέα τῆς οἰκονομίας.

Ἀντιθέτως, ἐφ' ὅσον τὸ ὕψος μεγέθους τοῦ λόγου τῶν δύο δεικτῶν εἶναι χαμηλόν, τότε προκύπτει ὅτι ἡ πραγματοποιηθεῖσα ἀστικοποίησις διεμορφώθη ἀσυμμέτρως. Κατ' ἄλλην ἐκφρασιν, αὕτη ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα μὴ ὀργανικῶν ἀναγκῶν τοῦ καπιταλιστικοῦ τομέως τῆς οἰκονομίας. Ἡ εἰσροὴ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τῶν ἐσωτερικῶν μεταναστῶν εἰς τὰ ἀστικά κέντρα, ἐτράπη πρὸς διόγκωσιν τοῦ κλάδου οἰκονομικῆς δραστηριότητος «λοιπαὶ ὑπηρεσίαι».

Ἐπόδειγμα συμμετρίας ἀστικοποιήσεως

17. Ἡ σχέση τῶν ὡς ἄνω μνημονευθέντων στατιστικῶν ὀργάνων μετρήσεως παραστατικοποιεῖται διὰ τῆς καταρτίσεως τοῦ «ὑποδείγματος συμμετρίας». Τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τοὺς δείκτας «έξαστισμοῦ» καὶ «έκβιομηχανίσεως» ἐκάστης χώρας, καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν προκύπτοντας λόγους.

Τὸ «ὑπόδειγμα συμμετρίας» κατηρτίσθη ἐπὶ διεθνοῦς κλίμακος. Συνεπῶς, τὰ ἐξ αὐτοῦ πορίσματα εἶναι καθολικοῦ χαρακτῆρος.

Διὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ ὑποδείγματος τὰ προσήκοντα δεδομένα ἐλήφθησαν ἐκ τῶν στατιστικῶν σειρῶν, αἱ ὁποῖαι τηροῦνται ὑπὸ τοῦ Ὄργανοῦ Ἠνωμένων Ἐθνῶν καὶ τοῦ Διεθνοῦς Γραφείου Ἐργασίας (16). Τὰ δεδο-

14) «Δείκτης έξαστισμοῦ»: Ὁ δείκτης αὐτὸς ἐκφράζεται ὡς ποσοστὸν τῆς σχέσεως τοῦ ὀλικοῦ μεγέθους τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας καὶ τοῦ μέρους ἐκείνου ἐξ αὐτοῦ, τὸ ὅποιον κατοικεῖ εἰς τὰς ἐξ ὀρισμοῦ ἀστικάς περιοχάς.

15) «Δείκτης ἐκβιομηχανίσεως»: Ὁ δείκτης αὐτὸς ἐκφράζεται ὡς ποσοστὸν τῆς σχέσεως τοῦ μεγέθους τοῦ ὀλικοῦ οἰκονομικῶς ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ (ἐργατικῶν δυναμικῶν) μιᾶς χώρας καὶ τοῦ μέρους ἐκείνου ἐξ αὐτοῦ, τὸ ὅποιον ἀπασχολεῖται εἰς τὸν καπιταλιστικὸν τομέα τῆς οἰκονομίας.

16) «Στατιστικαὶ σειραὶ, ὑπὸ στοιχείον Κ, ἀριθμὸς 2», Ο.Η.Ε. ἔτος 1963 καὶ «Στατιστικὴ Ἐπετηρὶς Διεθνοῦς Γραφείου Ἐργασίας, ἔτος 1963.

μένα ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὸ τελευταῖον ἀπογραφικὸν ἔτος ἐκάστης χώρας, διὰ τὸ ὁποῖον ὑφίσταντο ἐπίσημα ἀναλυτικὰ δεδομένα.

Ἡ σπουδὴ τοῦ «ὑποδείγματος συμμετρίας» παρέχει τὰ ἑξῆς πορίσματα :

α) Οἰκονομικῶς προηγμένοι χώροι : Εἰς αὐτὰς μορφοῦται σχέσις λόγου τῶν δύο δεικτῶν, ἀποκαλουμένη ἐφεξῆς «συντελεστῆς συμμετρίας», ἡ ὁποία προσεγγίζει τὰ ἀριθμητικὰ ὅρια τοῦ 100. Εἰς ἑνίας περιπτώσεις, ὡς τοῦ Βελγίου, τῆς Δυτικῆς Γερμανίας, τῆς Ἑλβετίας καὶ τῆς Σουηδίας, τὸ ὕψος μεγέθους τοῦ «συντελεστοῦ συμμετρίας» ὑπερέβη τὸ 100. Τοῦτο σημαίνει ὅτι αἱ εὐκαιρίαι ἀπασχολήσεως, αἱ ὁποῖαι ἐσχηματίσθησαν εἰς τὸν καπιταλιστικὸν τομέα τῆς οἰκονομίας ὑπερέβησαν τὰ ὅρια τῆς δυναμικότητος τοῦ πρὸς ἀπασχόλησιν ἐργατικῶν δυναμικοῦ. Τὸ πρόβλημα, ἐν προκειμένῳ, ἀντιμετωπίσθη διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἐργατικῶν δυναμικοῦ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς. Τοῦτο εἰσῆχθη ἐκ τῶν χωρῶν ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζουν πλεόνασμα ἐργατικῶν δυναμικοῦ. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ εἶναι ὑψίστης σημασίας, διότι ἀναφέρεται εἰς τὸ «ἰσοζύγιον τοῦ ἐργατικῶν δυναμικοῦ» ἐπὶ διεθνοῦς κλίμακος. Περί αὐτοῦ ὁμως θὰ γίνῃ λόγος εἰς ἑτέραν παράγραφον.

β) Οἰκονομικῶς καθυστερημένοι χώροι : Εἰς αὐτὰς μορφοῦται «συντελεστής συμμετρίας» εἰς ἀριθμητικὰ ὅρια κάτω τοῦ ἡμίσεος τοῦ 100. Τὸ μέγεθος αὐτὸ τοῦ «συντελεστοῦ συμμετρίας» ἐκφράζει τὴν καθυστέρησιν τοῦ καπιταλιστικοῦ τομέως τῆς οἰκονομίας τῶν ἐν προκειμένῳ χωρῶν. Ἐτι περαιτέρω, σημειοῖ τὴν ὑπερτροφίαν τοῦ πρωτογενοῦς τομέως τῆς παραγωγῆς καὶ τὴν παρασιτικὴν διάρθρωσιν τοῦ τριτογενοῦς τοιοῦτου.

Ἡ διαπιστουμένη ἔντονος ἀπόκλισις τοῦ «συντελεστοῦ συμμετρίας» μεταξὺ τῶν οἰκονομικῶς προηγμένων χωρῶν, ἔνθα ὁ «συντελεστῆς συμμετρίας» εἶναι ὑψηλὸς καὶ τῶν οἰκονομικῶς καθυστερημένων χωρῶν, ἔνθα ὁ «συντελεστῆς συμμετρίας» εἶναι χαμηλός, ἐκφράζει δύο διαφόρους καταστάσεις : α) Εἰς τὰς οἰκονομικῶς προηγμένας χώρας, ἡ ἀστικοποίησις τοῦ πληθυσμοῦ ἐγένετο ὑπὸ ἐλλόγους συνθήκας, δηλαδὴ αὕτη ἠκολούθει τὸ διευρυνόμενον ἐπίπεδον ἀπασχολήσεως τοῦ καπιταλιστικοῦ τομέως τῆς οἰκονομίας. Ἡ διαδικασία αὕτη δεικνύει τὴν σύμμετρον ἀστικοποίησιν τοῦ πληθυσμοῦ· β) εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν οἰκονομικῶς καθυστερημένων χωρῶν, ἔνθα ὁ «συντελεστῆς συμμετρίας» εἶναι χαμηλός, διαπιστοῦται ὅτι ἡ ἀστικοποίησις ἐπραγματοποιήθη ὑπὸ μὴ ἐλλόγους συνθήκας, δηλαδὴ προηγήθη ἡ εἰσροὴ τῶν ἐσωτερικῶν μεταναστατῶν τοῦ σχηματισμοῦ τῶν εὐκαιριῶν ἀπασχολήσεως εἰς τὸν καπιταλιστικὸν τομέα τῆς οἰκονομίας. Συνέπεια τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ διόγκωσις τοῦ κλάδου οἰκονομικῆς δραστηριότητος «λοιπαὶ ὑπηρεσίαι».

Ἡ διαμόρφωσις αὕτη ὑποκρύπτει τὴν λεγομένην «ἀφανῆ ἀνεργίαν» καὶ τὸν παρασιτισμὸν. Αὕτη διεπιστώθη καὶ ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῶν προβλημάτων ἀπασχολήσεως, ὡς προέκυψαν ταῦτα ἐκ τῆς ἐρεύνης τῆς Ε.Σ.Υ.Ε. περὶ «ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως».

Ἴσοζύγιον ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἐπὶ διεθνoῦς κλίμακος

18. Ἐκ τοῦ «ὑποδείγματος συμμετρίας» διεπιστώθη ὅτι εἰς μερικὰς χώρας, ὁ «συντελεστὴς συμμετρίας» ὑπερέβη τὸ σημεῖον ἰσορροπίας, δηλαδὴ τὸ 100. Ἡ τοιαύτη διαπίστωση, ὡς προελέχθη, σημαίνει ὅτι ἡ δυναμικότης τοῦ ἐγχωρίου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἐξηντλήθη, καὶ αἱ χῶραι αὗται προσέφυγον εἰς τὴν διεθνή ἀγορὰν ἐργασίας πρὸς ἀντλήσιν ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ καπιταλιστικοῦ τομέως τῆς οἰκονομίας. Ἡ διαπίστωση αὕτη εἶναι ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος, διότι προκαθορίζει ὅτι μέσῳ τῆς μετακινήσεως αὐτῆς θὰ προκληθῆ, μακροχρονίως, «ἰσοζύγιον ἐργατικοῦ δυναμικοῦ» ἐπὶ διεθνoῦς κλίμακος. Τὸ φαινόμενον ἐρμηνεύεται οὕτως: Ὁ σχηματισμὸς μεγάλου ἀριθμοῦ εὐκαιριῶν ἀπασχολήσεως ὑπὸ τοῦ καπιταλιστικοῦ τομέως τῆς οἰκονομίας, εἰς τὰς χώρας αὐτὰς ἐθεραπεύθη διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἀλλοδαποῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Ἡ εἰσαγωγή ἐγένετο ἐκ τῶν χωρῶν ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι ὑποφέρουν ἀπὸ μεγάλην ἀνεργίαν καὶ ὑποαπασχόλησιν. Ἄνευ τοῦ δανεισμοῦ αὐτοῦ, ἡ προώθησις τῆς οἰκονομικῆς ἐπεκτάσεως, τῶν ἐν λόγῳ χωρῶν θὰ ἦτο ἀνέφικτος.

Ἐπὶ τὸ καθεστῶς αὐτὸ προκύπτει τὸ ἀκόλουθον πόρισμα:

Αἱ οἰκονομικῶς προηγμένα χῶραι πρὸς διατήρησιν τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς τῶν ἐξελίξεως θὰ ἀντιμετωπίσουν, μελλοντικῶς, μεγάλας ἐλλείψεις εἰς ἐργατικὸν δυναμικόν. Αἱ ἐλλείψεις αὗται θὰ καλυφθοῦν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἀλλοδαποῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ δὴ ἐκ τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζουσιν πλεονάσματα. Ἡ μετακίνησις αὕτη θὰ προκαλέσῃ οὕτω τὸ «ἰσοζύγιον τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ» ἐπὶ εὐρυτέρων οἰκονομικῶν χωρῶν.

Τὸ ὡς ἄνω πόρισμα, ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐξ ἄλλης πηγῆς: τῶν δημογραφικῶν δεδομένων. Ἡ μελέτη τῆς πυραμίδος ἡλικιῶν τῶν οἰκονομικῶς προηγμένων χωρῶν καὶ τῶν ἐν καθυστερήσει τελουσῶν τοιούτων, δεικνύει κάμψιν τοῦ μεγέθους τῶν παραγωγικῶν ἡλικιῶν (15 - 64 ἐτῶν) εἰς τὰς πρώτας καὶ ἄνοδον εἰς τὰς δευτέρας.

Τοῦ ὡς ἄνω φαινομένου ὑπάρχει καὶ στενωτέρα ἐκδήλωσις: Ἐκ τῆς σπουδῆς, ἐντὸς μιᾶς χώρας, τῶν ὁμάδων ἡλικιῶν τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ εἰσοδηματικὰς τάξεις, διαπιστοῦται μείωσις τῶν ὁμάδων ἡλικιῶν τῶν ὑψηλῶν εἰσοδηματικῶν τάξεων καὶ αὐξησις τῶν ὁμάδων ἡλικιῶν τῶν χαμηλῶν εἰσοδηματικῶν τοιούτων.

Ἀξιοπιστία ὑποδείγματος ἀστικοποιήσεως

19. Ἡ μορφοποίησις τῆς συμμετροῦ ἢ ἀσυμμετροῦ ἀστικοποιήσεως ἐλέγχεται ἐκ τῶν πληθυσμιακῶν δεδομένων τῶν οἰκονομικῶς προηγμένων καὶ οἰκονομικῶς καθυστερημένων χωρῶν. Ἡ ἀξία τοῦ τοιούτου ἐλέγχου εἶναι προφανής. Ὁ «συντελεστὴς συμμετρίας» εἶναι προϊόν ὁμοιογενοῦς πληθυσμοῦ. Τὰ ἐκφράζοντα αὐτὸν στατιστικὰ ὄργανα μετρήσεως εἶναι μερικώτερα προϊόντα τοῦ αὐτοῦ πληθυσμοῦ. Κατὰ συνέπειαν, ἡ πληθυσμιακὴ διάταξις, χωρονομι-

κώς, εκάστης χώρας, παρέχει τὸ κριτήριον ἀξιοπιστίας περὶ τῆς συμμετρίας ἢ ἀσυμμετρίας τῆς ὑπαρχούσης πληθυσμιακῆς κατανομῆς. Πρὸς ἐξακριβώσιν τοῦ κριτηρίου ἀξιοπιστίας ἐνεργοῦμεν οὕτω : Ταξινομοῦμεν τὰς πόλεις ἐκάστης χώρας, κατὰ τὴν ἐξῆς σειρὰν τάξεως πληθυσμιακοῦ μεγέθους :

- α) Πόλεις 5.000 – 20.000 κατοίκων.
- β) Πόλεις 20.000 – 100.000 κατοίκων.
- γ) Πόλεις 100.000 – 500.000 κατοίκων.
- δ) Πόλεις 500.000 καὶ ἄνω κατοίκων.

Ἐκ τῆς τοιαύτης ταξινομήσεως προκύπτουν αἱ ἐξῆς διαπιστώσεις :

1) Αἱ οικονομικῶς προηγμένα χωρὰ χαρακτηρίζονται ἀπὸ σύμμετρον πληθυσμιακὴν κατανομήν. Τοῦτο προκύπτει ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ σύνολον τοῦ ἀθροίσματος τοῦ πληθυσμοῦ τῶν δύο πρώτων κατηγοριῶν πόλεων $(\alpha + \beta)$ ἰσοῦται, περίπου, πρὸς τὸ ἄθροισμα τῶν δύο τελευταίων κατηγοριῶν πόλεων $(\gamma + \delta)$.

2) Αἱ οικονομικῶς ὑπὸ ἀνάπτυξιν χωρὰ χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἀσύμμετρον πληθυσμιακὴν διάταξιν. Τοῦτο προκύπτει ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ἄθροισμα τοῦ πληθυσμοῦ τῶν δύο τελευταίων κατηγοριῶν πόλεων $(\gamma + \delta)$ εἶναι οὐσιωδῶς μεγαλύτερον τοῦ ἀντιστοίχου ἀθροίσματος $(\alpha + \beta)$ τῶν δύο πρώτων κατηγοριῶν πόλεων, καὶ

3) Αἱ οικονομικῶς ὑπανάπτυκτοι χωρὰ χαρακτηρίζονται, ὡσαύτως, ἀπὸ ἀσύμμετρον πληθυσμιακὴν κατανομήν. Αὕτη εἶναι τῆς ἀντιθέτου πρὸς τὴν προηγουμένην διάταξιν. Συγκεκριμένως, τὸ ἄθροισμα τῶν δύο πρώτων κατηγοριῶν πόλεων $(\alpha + \beta)$ εἶναι οὐσιωδῶς μεγαλύτερον τῶν ἀντιστοίχων τοιούτων τῶν δύο τελευταίων κατηγοριῶν πόλεων $(\gamma + \delta)$.

Οἱ ὡς ἄνω σχηματισμοὶ τῆς πληθυσμιακῆς διάταξεως εἶναι προφανεῖς. Αἰτία τῆς τοιαύτης διαμορφώσεως τοῦ πληθυσμιακοῦ μεγέθους εἶναι ἡ ἐπίδρασις τῶν παραγόντων, οἵτινες σχηματίζουν τὴν οικονομικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ δημιουργία μεταποιητικῶν μονάδων εἰς κέντρα προσφέροντα τὰ ἀπαιτούμενα πλαίσια ὑποδομῆς σχηματίζει εὐκαιρίας ἀπασχολήσεως, αἱ ὁποῖαι προσελκύουσιν πρὸς αὐτὰ τὸν πληθυσμὸν τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν. Καθ' ὃ μέτρον δὲ ἡ διαδικασία αὕτη διενεργεῖται συμμέτρως, σύμμετρος καθίσταται καὶ ἡ πληθυσμιακὴ κατανομή, καὶ ἀντιθέτως. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ περίπτωσις τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Αὕτη ἀποτελεῖ τὸ «τυπικὸν σχῆμα» ἐκκινήσεως ἀπάντων τῶν ἐπομένων διαβαθμιστικῶν σταδίων, τὰ ὁποῖα προκαλοῦνται συνεπεῖα τῆς ἐπιδράσεως τῶν παραγόντων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι σχηματίζουν τὴν οικονομικὴν ἀνάπτυξιν.

Περίπτωσις Ἑλλάδος

20. Ὁ «συντελεστὴς συμμετρίας» τῆς Ἑλλάδος παρέσχεν ὕψος μεγέθους 44. Τὸ ὕψος αὐτὸ τοῦ «συντελεστοῦ συμμετρίας» μαρτυρεῖ ὅτι ἡ πραγματο-

ποηθείσα αστικοποίησης του πληθυσμού της χώρας υπήρξεν ασύμμετρος.

Ἡ ἐπαλήθευσις τῆς ἀσύμμετρίας ἐλέγχεται διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ κριτηρίου ἄξιοπιστίας, τὸ ὁποῖον ἐθεσπίσθη ἀνωτέρω. Βάσει τῶν πληθυσμιακῶν δεδομένων τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ 1961 (Μαρτίου 19), ὁ πληθυ-

ΠΙΝΑΞ V

Ἐπίδειγμα συμμετρίας : Δεῖκται «ἐξαστισμοῦ» καὶ «ἐκβιομηχανίσεως» εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὰς χώρας τῆς Ε.Ο.Κ. καὶ ἑτέρας τοιαύτας τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς, ὡς καὶ ὁ λόγος τῆς σχέσεως αὐτῶν (συντελεστὴς συμμετρίας)

Χ ὠ ρ α ι	Ἀπογραφικὸν ἔτος	Δείκτης ἐξαστισμοῦ	Δείκτης ἐκβιομηχανίσεως	Σχέσις β : α
		α	β	Συντελεστὴς συμμετρίας
ΕΛΛΑΣ	1961	43.3	19.0	44.0
<i>Χῶραι Ε.Ο.Κ.</i>				
Δυτικὴ Γερμανία	1960	47.6	48.7	102.0
Γαλλία	1956	42.0	36.9	88.0
Ἰταλία	1961	41.2	39.3	95.0
Βέλγιον	1961	42.5	46.7	110.0
Ὀλλανδία	1956	46.8	32.3	69.0
<i>Δοιπαὶ χῶραι Εὐρώπης</i>				
Αὐστρία	1961	39.8	36.9	93.0
Δανία	1955	43.5	33.0	69.0
Ἑλβετία	1960	33.7	49.7	147.0
Σουηδία	1960	40.8	43.8	107.0
<i>Χῶραι Λατινικῆς Ἀμερικῆς</i>				
Ἀργεντινὴ	1950	48.3	17.3	36.0
Βενεζουέλα	1950	31.0	7.1	23.0
Μεξικὸν	1947	24.0	8.4	35.0
<i>Χῶραι Βορείου Ἀμερικῆς</i>				
Καναδᾶς	1961	39.4	35.1	89.0

σμός τῶν πόλεων 5.000 – 20.000 κατοίκων καὶ 20.000 – 100.000 τοιούτων δηλαδή ὁ πληθυσμὸς τῶν δύο πρώτων κατηγοριῶν πόλεων (α + β) δίδει πληθυσμιακὸν ἄθροισμα 1.571 χιλιάδας ἄτομα.

Ὁ πληθυσμὸς τῶν πόλεων 100.000 – 500.000 κατοίκων καὶ 500.000 κατοίκων καὶ ἄνω (γ + δ) δίδει πληθυσμικὸν ἄθροισμα 2.322 χιλιάδων κατοίκων.

Ἐκ τῶν δύο πληθυσμιακῶν ἄθροισμάτων προκύπτει σαφῶς ἡ ὑπεροχὴ

του πληθυσμιακού άθροίσματος των δύο τελευταίων κατηγοριών πόλεων ($\gamma + \delta$). Αυτά υπερέρχουν του πληθυσμιακού άθροίσματος των δύο πρώτων κατηγοριών πόλεων ($\alpha + \beta$) κατά 752.000 άτομα. Ή εν προκειμένω υπερτέρησης αντίστοιχεί εις εκατοστιαίαν τοιαύτην 48 %.

Συνεπώς, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πληθυσμιακῆς κατανομῆς εὐρίσκεται εις πλήρη συνέπειαν πρὸς τὸν ὑπολογισθέντα «συντελεστὴν συμμετρίας», καὶ τὸ θεσπισθὲν κριτήριον ἀξιοπιστίας. Κατ' ἀκολουθίαν, ὁ «συντελεστὴς συμμετρίας» καθίσταται τὸ πλέον ἀξίόπιστον στατιστικὸν ὄργανον μετρήσεως τῆς συμμετρου ἢ ἀσυμμέτρου ἀστικοποιήσεως τῶν διαφόρων χωρῶν.

Ἐπεικόνισις ὑποδείγματος συμμετρίας ἀστικοποιήσεως

21. Κατωτέρω ἀπεικονίζεται τὸ «ὑπόδειγμα συμμετρίας τῆς ἀστικοποιήσεως». Τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν δείκτην «ἐξαστισμοῦ» καὶ τὸν δείκτην «ἐκβιομηχανίσεως», ἐκάστης χώρας. Ἡ σχέσηις τοῦ λόγου τῶν δύο δεικτῶν ἐκφράζει τὸν ὀνομασθέντα «συντελεστὴν συμμετρίας».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ :

1. *Ε.Σ.Υ.Ε.*, «Ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ - κατοικιῶν τῆς 19 Μαρτίου 1961». Δειγματοληπτικὴ ἐπεξεργασία, τεῦχος I. Δημογραφικὰ χαρακτηριστικά. (Ἀθῆναι, 1962).
2. *Ε.Σ.Υ.Ε.*, «Ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ - κατοικιῶν τῆς 19 Μαρτίου 1962». Δειγματοληπτικὴ ἐπεξεργασία, τεῦχος V. Ἐσωτερικὴ μετανάστευσις. (Ἀθῆναι, 1963).
3. *Εὐελπίδης, Χρ.*, «Ἐγκατάλειψις ὑπαίθρου», εις Ἄγροτικὴν Οἰκονομίαν, Ὀκτώβριος - Δεκέμβριος 1957, σελ. 283 - 287.
4. *Κανελλόπουλος, Ἀ.*, «Περιφερειακαὶ διαφοροποιήσεις καὶ οἰκονομικὴ ἀποκέντρωσις ἐν Ἑλλάδι», Ἀνωτάτη Βιομηχανικὴ Σχολή. (Ἀθῆναι, 1958).
5. *Κανελλόπουλος, Ἀ.*, «Ἡ Ἑλλάς ὡς περίπτωσις ἡμιαναπτύκτου οἰκονομίας». (Ἀθῆναι, 1961).
6. *Μουστάκα, Κ.*, «Διατὶ μεταναστεύουν», εις Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον, ἀριθ. φ. 486, Αὐγούστος 1963.
7. *Χατζόγλου, Σ.*, «Τὸ φαινόμενον τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως» εις Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον, ἀριθ. φ. 501, Νοέμβριος 1963.

ΞΕΝΗ :

1. *Caircross, A.*, «Trends in Internal Migration», (London, Duckworth, 1939).
2. *Coale, A., and Hoover, E.*, «Population Growth and Economic Development in Low - Income Countries; a Case Study of India's Prospects», (Princeton, N.J., Princeton University Press, 1958).
3. *Chenery, H.*, «Patterns of Industrial Growth», American Economic Review, Sept. 1960, pp. 624 - 654.
4. *Clark, C.*, «The Conditions of Economic Progress», (London, Macmillan, 1957).

5. Clough, S., «The Economic Development of Western Civilization», (New York, McGraw - Hill, 1959).
6. Davis, K. and Hertz H., «Patterns of World Urbanization», Joint UH/UNESCO Seminar, Bangkok, 8 - 18 Aug. 1956.
7. Galenson, W., «Labor and Economic Development», (New York, Wiley, 1959).
8. Hutcheson, H., «Problems of the Underdeveloped Countries», (New York, Foreign Policy Associaton, 1948).
9. International Labor Office, «Employment Objectives in Economic Development», Report of a Meeting of Experts, (Geneva, 1961).
10. International Labor Office, «Why Labour Leaves the Land», (Geneva, 1960).
11. Mason, E., «Economic Planning in Underdeveloped Areas; Government and Business», (New York, Fordham University Press, 1958).
12. Moulton, H., «Controlling Factors in Economic Development (Washington, Brookings Institution, 1949).
13. Myrdal, G., «Economic Theory and Underdeveloped Regions», London, Duckworth, 1957).
14. Mustaca, C., «The Internal Migrant», (Athens, Social Sciences Centre, 1964).
15. Tinbergen, J., «The Design of Development», (Bultimore, Johns Hopkins University Press, 1958).
16. Thomas, D., «Social and Economic Aspects of Internal Migration», (London, Macmillan, 1941).
17. United Nations, «Economic Development of Underdeveloped Countries», (New York, U.N., 1959).
18. United Nations, «Demographic Aspects of Urbanization in Latin American. Paper Submitted to the Seminar on Urbanization Problems in Latin America, Santiago, 6 - 8 July, 1959, (E/CN. 12/URB/18).
19. United Nations, «Processes and Problems of Industrialization in Underdeveloped Countries», (New York, U.N. 1955).
20. Williamson, H. and Buttrick, J., «Economic Development; Principles and Patterns, (New York, Prentice - Hall, 1954).